

Eğitim Sosyolojisi

Editörler:

Prof. Dr. Erdoğan KÖSE

Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ

6. Baskı

Editörler: Prof. Dr. Erdoğan KÖSE - Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ

EĞİTİM SOSYOLOJİSİ

ISBN 978-605-241-421-7

DOI 10.14527/9786052414217

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınev**idir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Eylül 2018, Ankara

6. Baskı: Ocak 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Çağımız sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik değişmelerin hızlı bir şekilde cereyan ettiği ve bu değişmelerden toplumların aşırı derecede etkilendiği bir süreci yaşamaktadır. Ancak çoğu zaman bu değişmelerin toplumları refaha götürecektir, hayat standartlarını yükseltecek ilerlemeler olduğunu öne sürmek oldukça zordur. Bu durum bazı toplumları dünyaya egemen olma gibi bir hırsla hareket etmeye yönlendirmektedir. Dünyanın yaşanabilir bir gezegen olabilmesi, toplumların sağlıklı olarak gelişmelerine ve bu da her yönüyle nitelikli bireyler yetiştirmelerine bağlıdır. Bu da günümüzde eğitimin önemini bir kat daha arttırmıştır.

Ayrıca temel toplumsal kurumlar -aile, eğitim, din, ekonomi, siyaset- geçmişte ve günümüzde toplumsal hayatı sürdüren fertlerin ihtiyaçlarını gidermek için var olagelmışlerdir. Her toplumda temel evrensel sosyal ihtiyaçları karşılamaya yönelik olan bu kurumların işleyiş biçimleri her toplumda farklılık göstermektedir. Bu nedenle toplumda meydana gelen her türlü değişme ve gelişmeler bütün sistemleri etkilediği gibi eğitim sistemlerini de etkilemektedir.

Günümüzde her bilim dalında olduğu gibi eğitim biliminin de alt alanları mevcuttur. Bu alt alanlar daha çok eğitimin diğer bilimlere ilişkilerinin sonucu ortaya çıkan ara bilim dallarıdır. Bu ara bilim dallarında birisi olan Eğitim Sosyolojisi, sosyoloji ile eğitimin ilişkisinden doğmuştur. Aynı zamanda bu alana eğitimin sosyal temelleri alanına da denilmektedir. Eğitimin sosyal temelleri çerçevesinde hazırlanmaya özen gösterilen bu eser, eğitim fakültelerinde, yeni programa göre her bölüm veya ana bilim dalı için zorunlu ders olarak okutulması öngörülen “Eğitim Sosyolojisi” dersi için yazılmıştır. Bu anlamda bu kitap, YÖK’ün kur tanımına uygun olarak hazırlanmıştır. Eserin elden geldiğince öğretici olmasına ve konuların anlaşılır bir dille ifade edilmesine çalışılmıştır. Bunun yanında akademik ve popüler sahada çalışmalar yapacak araştırmacılara katkı sağlayacak bir özelliğe de sahip olmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca eserin geliştirilmeye, yenilenmeye veya güncellenmeye her zaman ihtiyaç duyduğu da unutulmamalıdır. Bunun için yapılacak eleştiriler, kitabın geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır.

Bu eserin oluşturulmasında çok kısa zaman diliminde bütün işlerini bırakıp üzerine düşeni yapmakta özveriyle çalışan bölüm yazarı akademisyen arkadaşlarımıza müteşekkirimiz. Ayrıca kitabın yayına hazırlanmasında ve basılmasında büyük emekleri olan PEGEM Akademi çalışanlarına teşekkürü borç biliriz. Bunun yanında bu kitabı kaynak kitap olarak okutacak değerli öğretim elemanlarına ve içindeki bilgilerden yararlanacaklarını ümit ettiğimiz sevgili öğretmen adaylarına da teşekkür ederiz.

Erdoğan KÖSE - Salih Zeki GENÇ

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

BÖLÜM 1: SOSYOLOJİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE SOSYOLOJİ BİLİMİ

Prof. Dr. Erdoğan KÖSE

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Miray DAĞYAR

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi

BÖLÜM 2: SOSYOLOJİNİN ÖNCÜLERİ VE EĞİTİM GÖRÜŞLERİ TEMEL SOSYOLOJİK TEORİLERİN EĞİTİM YAKLAŞIMLARI

Prof. Dr. H. Hüsnü BAHAR

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi

BÖLÜM 3: EĞİTİM VE TOPLUM

Prof. Dr. Rüştü YEŞİL

Sakarya Üniversitesi Hendek Eğitim Fakültesi

BÖLÜM 4: EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN KONUSU, KAPSAMI VE ÖZELLİKLERİ

Doç. Dr. Ramazan ÖZBEK

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Ezzam SUSAM

İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi

BÖLÜM 5: TÜRKİYE'DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

Prof. Dr. Durmuş KILIÇ

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi

BÖLÜM 6: KÜLTÜR VE EĞİTİM

Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi

BÖLÜM 7: SOSYAL SÜREÇLER VE EĞİTİM

Dr. Öğr. Üyesi Gizem ENGİN
Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi

BÖLÜM 8: SOSYAL KURUMLAR VE EĞİTİM

Prof. Dr. H. Hüseyin ÖZKAN
Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Fakültesi

**BÖLÜM 9: SOSYAL, KÜLTÜREL VE AHLAKİ BİR
KURUM OLARAK OKUL**

Prof. Dr. Erdal BAY
*Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İktisadi İdari ve
Sosyal Bilimler Fakültesi*
Dr. Öğr. Üyesi Bülent DÖŞ
Gaziantep Üniversitesi Nizip Eğitim Fakültesi

**BÖLÜM 10: EĞİTİMDE EŐİTSİZLİKLER: EĞİTİMDE
FIRSAT VE İMKÂN EŐİTLİĐİ**

Doç. Dr. Oğuz GÜRBÜZTÜRK
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM SOSYOLOJİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE SOSYOLOJİ BİLİMİ

Giriş.....	2
1.1 Temel Kavramlar.....	3
1.1.1. Sosyoloji (Toplumbilim).....	3
1.1.2. Toplum.....	3
1.1.3. Sosyal Yapı.....	4
1.1.4. Sosyal Olay.....	5
1.1.5. Sosyal Olgu.....	6
1.1.6. Toplumsal Davranış.....	6
1.1.7. Toplumsal Kurum.....	7
1.1.8. Toplumsal Grup.....	8
1.1.9. Statü.....	8
1.1.10. Toplumsal Rol.....	8
1.1.11. Değer.....	9
1.1.12. Norm.....	10
1.1.13. Toplumsallaşma (Sosyalleşme).....	10
1.1.14. Cemaat.....	11
1.1.15. Cemiyet.....	11
1.1.16. Millet.....	12
1.1.17. Kalabalık.....	12
1.1.18. Halk.....	12
1.2. Bilim Olarak Sosyoloji.....	12
1.2.1. Sosyolojinin Konusu.....	12
1.2.2. Bilim.....	13
1.2.3. Sosyolojide Bilimsel Yöntem.....	14
1.2.4. Sosyolojinin Bilimsel Yöntem İlkeleri.....	14
1.2.5. Sosyolojide Bilimsel Araştırma.....	15
1.2.6. Sosyolojide Kullanılan Yöntemler.....	17
1.2.8. Araştırma Etiği.....	23
Kaynakça.....	24

2. BÖLÜM

SOSYOLOJİNİN ÖNCÜLERİ VE EĞİTİM GÖRÜŞLERİ TEMEL SOSYOLOJİK TEORİLERİN EĞİTİM YAKLAŞIMLARI

Giriş.....	26
2.1. Sosyolojinin Öncüleri ve Eğitim Görüşleri.....	26
2.1.1. İbn-i Haldun (1332-1406)	27
2.1.2. Saint Simon (1760-1825)	28
2.1.3. Auguste Comte (1798-1857)	29
2.1.4. Herbert Spencer (1820-1903).....	30
2.1.5. Karl Marks (1818-1883).....	31
2.1.6. Emile Durkheim (1858-1917).....	32
2.1.7. Max Weber (1864-1920)	34
2.1.8. Ferdinand Julius Tönnies (1855-1936).....	35
2.1.9. Vilfredo Pareto (1848-1923).....	36
2.2. Temel Sosyolojik Teoriler ve Eğitim Yaklaşımları.....	37
2.2.1. İşlevselcilik (Fonksiyonalizm)	37
2.2.2. Yapısalcılık (Strüktüralizm).....	39
2.2.3. Çatışma Kuramı	41
2.2.4. Eleştirel Kuram.....	42
2.2.5. Sembolik Etkileşimcilik	44
2.2.6. Fenomenoloji.....	46
2.2.7. Etnometodoloji.....	47
Kaynakça.....	49

3. BÖLÜM

EĞİTİM VE TOPLUM

Giriş.....	52
3.1. “Ben”den “Biz”e Geçiş: Eğitim.....	53
3.2. Bir Kavram Olarak “Toplum” ve “Eğitim”	54
3.3. Toplum-Eğitim İlişkisi.....	56
3.4. Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim	57
3.4.1. Eğitimin Toplumsal İşlevleri	57
3.4.2. Eğitimin Toplumsal Dinamikleri.....	60
3.5. Eğitim Amaçlı Toplumsal Kurumlar	63
3.5.1. Eğitim Amaçlı Toplumsal Bir Kurum Olarak “Aile”	63
3.5.2. Eğitim Amaçlı Toplumsal Bir Kurum Olarak Okul	64
3.5.3. Eğitim Amaçlı Bir Kurum Olarak Toplum.....	64
3.6. Okul ve Toplum	65
3.7. Eğitim Toplumu Modeli: Okul	66
3.7.1. Okul Toplumu	67
3.7.3. Okulun Karakteristiği: Sınıflar	73
Kaynakça.....	74

4. BÖLÜM

EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN KONUSU, KAPSAMI VE ÖZELLİKLERİ

Giriş.....	76
4.1. Sosyoloji Eğitim ve Eğitim Sosyolojisi Kavramları.....	76
4.1.1. Sosyoloji.....	76
4.1.2. Eğitim.....	77
4.1.3. Eğitim Sosyolojisi.....	79
4.2. Eğitim Sosyolojisinin Konusu.....	80
4.3. Eğitim Sosyolojisi ve Eğitsel Sosyoloji.....	81
4.4. Yapısal-Fonksiyoncu Eğitim Sosyolojisi.....	82
4.5. Bilgi Sosyolojisi, Fenomenolojik Sosyoloji ve Eğitim Sosyolojisi Bağlantıları.....	84
4.6. Eğitim Sosyolojisinin Kapsamı ve Amacı.....	86
4.7. Eğitim Sosyolojisinin Önemi.....	87
4.8. Eğitim Sosyolojisinin Diğer Bilimlerle İlişkisi.....	89
4.8.1. Antropoloji ve Eğitim Antropolojisi.....	90
4.8.2. Sosyoloji ve Eğitim Sosyolojisi.....	90
4.8.3. Psikoloji ve Eğitim Psikolojisi.....	90
4.8.4. Ekonomi ve Eğitim Ekonomisi.....	91
4.9. Eğitim Sosyolojisinin Özellikleri.....	91
4.9.1. Toplumsal Gelişme Aracı.....	91
4.9.2. Eğitim Amaçlarının Karşılaştırılmasının Temeli.....	91
4.9.3. Uygulamalı Sosyoloji.....	92
4.9.4. Sosyalleşme Sürecinin İncelenişi.....	92
4.9.5. Eğitimcilerin Eğitimi.....	92
4.9.6. Eğitim Toplum Çevre Etkileşiminin İncelenmesi.....	93
Kaynakça.....	94

5. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE EĞİTİM SOSYOLOJİSİNİN GELİŞİMİ

Giriş.....	96
5.1. Toplumcu Görüşü Savunan Eğitimciler.....	97
5.1.1. Emrullah Efendi (1858-1914).....	97
5.1.2. Ziya Gökalp (1876-1924).....	98
5.1.3. İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978).....	101
5.1.4. Mümtaz Turhan (1908-1969).....	102
5.1.5. Nurettin Topçu (1909-1975).....	105
5.2. Bireyci Eğitimi Savunan Eğitimciler.....	106
5.2.1. Ethem Nejat (1882-1921).....	106
5.2.2. Sati Bey (1879-1968).....	107

5.2.3. Prens Sabahattin (1877-1948)	109
5.2.4. Abdullah Cevdet (1869-1932)	110
5.3. Uygulayıcı Görüşler	111
5.3.1. İsmail Hakkı Tonguç (1893-1960)	111
5.4. Türkiye’de Örgün Eğitim Programlarında Eğitim Sosyolojisi	112
Kaynakça	114

6. BÖLÜM KÜLTÜR VE EĞİTİM

Giriş	116
6.1. Kültür Nedir	116
6.1.1. Ziya Gökalp’te Kültür Kavramı	118
6.1.2. Kültürün Temel Özellikleri	118
6.2. Kültüre İlişkin Temel Kavramlar	119
6.2.1. Kültürel Gecikme	119
6.2.2. Alt Kültür	120
6.2.3. Kültürel Yozlaşma	120
6.2.4. Kültür Şoku	120
6.2.5. Kültür Emperyalizmi	120
6.3. Kültür Eğitim İlişkisi	121
6.3.1. Eğitimin Kültürel Görevi	121
6.3.2. Kültür-Eğitim İlişkisinin Konuları	122
6.4. Çokkültürlülük	122
6.4.1. Çokkültürlülüğe Farklı Bakış Açıları	125
6.5. Çokkültürlülük ve Eğitim	126
6.5.1. Çokkültürlü Eğitimin Temel İlkeleri	129
6.5.2. Çokkültürlü Eğitimin Amaçları	130
6.5.3. Çokkültürlü Öğretmen	131
Kaynakça	135

7. BÖLÜM SOSYAL SÜREÇLER VE EĞİTİM

Giriş	140
7.1. Sosyalleşme Süreci ve Eğitim	140
7.1.1. Sosyalleşme Türleri	142
7.1.2. Sosyalleşmenin Önündeki Engeller	142
7.2. Toplumsal Tabakalaşma	144
7.2.1. Tabakalaşma Çeşitleri	145
7.3. Sosyal Hareketlilik	149
7.3.1. Sosyal Hareketlilik Tipleri	149

7.3.2. Küresel ve Toplumsal Tabakalaşma	151
7.4. Sosyal Değişme	152
7.4.1. Toplumsal (Sosyal) Değişmeyle İlgili Bazı Kavramlar	152
7.4.2. Toplumsal Değişmeyi Doğuran Faktörler	154
7.5.1. Sosyal Değişme Tipleri	158
Kaynakça	159

8. BÖLÜM

SOSYAL KURUMLAR VE EĞİTİM

Giriş	162
8.1. Sosyal Kurumların Özellikleri ve İşlevleri	163
8.1.1. Sosyal Kurumların Önemi	163
8.1.2. Sosyal Kurumların Özellikleri	165
8.1.3. Sosyal Kurumların İşlevleri	166
8.2. Sosyal Kurumların Türleri	168
8.2.1. Aile	168
8.2.2. Bir Sosyal Kurum Olarak Eğitim	172
8.2.3. Bir Sosyal Kurum Olarak Ekonomi	174
8.2.4. Bir Sosyal Kurum Olarak Siyaset	176
8.2.5. Bir Sosyal Kurum Olarak Din	178
8.2.6. Bir Sosyal Kurum Olarak Hukuk	180
8.2.7. Bir Sosyal Kurum Olarak Medya	183
Kaynakça	188

9. BÖLÜM

SOSYAL, KÜLTÜREL VE AHLAKİ BİR KURUM OLARAK OKUL

Giriş	190
9.1. Okulun Tanımı	190
9.2. Okulun Gerekliliği ve Önemi	191
9.3. Sistem Olarak Okul	192
9.4. Okulun İşlevleri Üzerine Teoriler	194
9.4.1. İşlevselci Teori (Fonksiyonalist Yaklaşım)	194
9.4.2. Çatışmacı Teori	195
9.4.3. Sembolik Etkileşimci Teori	196
9.4.4. Eleştirel Teori	197
9.5. Okulun İşlevleri	198
9.5.1. Entelektüel İşlev	198
9.5.2. Politik İşlev	199
9.5.3. Ekonomik İşlev	199

9.5.4. Sosyal-Kültürel İşlev	199
9.6. Sosyal İşlevler Bağlamında Okul.....	200
9.6.1. Okulların Birincil Sosyal İşlevleri.....	200
9.7.1. Okulların İkincil Sosyal Kültürel İşlevleri	204
9.8. Ahlaki Bir Kurum Olarak Okul.....	206
Kaynakça.....	208

10. BÖLÜM

EĞİTİMDE EŐİTSİZLİKLER: EĞİTİMDE

FIRSAT VE İMKÂN EŐİTLİĐİ

Giriş.....	210
10.1. Eğitimde EŐİtsizlikler	210
10.2. Eğitimde Fırsat ve İmkân EŐİtliĐi	213
10.3. Eğitimde Fırsat ve İmkân EŐİtliĐini Etkileyen Faktörler	215
10.3.1. Ekonomik Faktörler	215
10.3.2. Coğrafi Faktörler	216
10.3.3. Toplumsal Faktörler	216
10.3.4. Siyasal Faktörler	219
10.4. Eğitimde Fırsat ve İmkân EŐİtliĐi ile İlgili Türkiye ve	
Dünyadaki Düzenlemeler	219
10.4.1. Türkiyedeki Düzenlemeler	219
10.4.2. Dünyadaki Düzenlemeler.....	221
Sonuç.....	221
Kaynakça.....	222

Yazarlar Hakkında.....	223
-------------------------------	------------

1. BÖLÜM

SOSYOLOJİNİN TEMEL KAVRAMLARI VE SOSYOLOJİ BİLİMİ

Prof. Dr. Erdoğan KÖSE

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Miray DAĞYAR

Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Kazanımlar

Bu üniteyi çalıştıktan sonra öğrenciler;

1. Eğitim sosyolojisinin temel kavramlarını tanımlar.
2. Sosyolojinin nasıl bir bilim olduğunu kavrar.
3. Sosyolojinin bilimsel yöntem ilkelerini açıklar.
4. Bilimsel araştırma sürecinin aşamalarını öğrenir.
5. Sosyolojinin bilgi toplama yöntemlerini açıklar.
6. Geçerlik ve güvenilirlik kavramlarını açıklar.
7. Araştırma sürecinde uyulması gereken etik kuralları sıralar.

GİRİŞ

Eğitim sosyolojisi, sosyoloji bilimi ile eğitim biliminin ilişkisinden doğan bir ara bilim dalıdır. Kısaca eğitim toplumsal nitelikli sorunlarıyla uğraşan bir disiplindir. Zaten eğitimin kendisi toplumsal (sosyal) bir kurumdur. Çünkü bireylerin gelişimini, yetişmesini sağlamayı amaçlayan bir bilim dalıdır. Ayrıca eğitimin en önemli kurumu olan okul somut bir sosyal kurumdur. Okulda öğrenciler, öğretmenler, memurlar, yöneticiler, veliler ve okulun içinde bulunduğu mahalleliden oluşan bir sosyal ilişkiler ağı bulunmaktadır. Bu da okul denilen kurumun sosyal bir kurum olduğunu ve sosyal ilişkiler bağlamında yürütüldüğünü göstermektedir.

Eğitim sosyolojisinin incelenebilmesi, irdelenebilmesi için sosyoloji ve eğitim bilimlerinin yüzeysel de olsa incelenmesi ve anlaşılması gerekir. Bu anlamda öncelikle sosyoloji bilimi, onun eğitim sosyolojisini de doğrudan ilgilendiren temel kavramları ve sosyolojinin bilim olarak özellikleri, bu bölümde ele alınacaktır.

Sosyolojinin temel kavramları, aynı zamanda eğitim kurumlarının oluşmasında, sisteminin kurulmasında ve temel yapısının oluşturulmasında da temel taşı olan kavramlardır. Örneğin, bir okul kurulurken statülerin belirlenmesi, rollerin dağıtılması, hiyerarşinin oluşturulması, okul kültürünün ve değerlerinin belirlenmesi, o okulun sağlam bir sosyal kurum olacağını gösterir. Yani sosyal bir kurum olan okulun kurumsallaşmasında sosyolojinin kavramlarından yararlanılmaktadır.

Bunun yanında sosyolojinin bilimsel olarak elde ettiği bilgiler, eğitimin sosyal nitelikli problemlerinin çözümünde de kolaylıkla kullanılmaktadır. Çünkü eğitimin sosyal nitelikli sorunları, toplumdaki sorunlarla büyük oranda benzerlikler göstermektedir. Örneğin, bir eğitim kurumundaki öğrenciler arasında siyasi görüş ayrılıkları nedeniyle oluşan ve okuldaki eğitim-öğretimi engelleyen olayların çözülmesinde okul yönetimi, toplumda bu tür olayların nasıl çözüldüğünü inceler ve buna göre bu olayları çözme yoluna gider. Bu anlamda eğitim sosyolojisinin sosyal problemlerinin çözülmesinde, sosyoloji okul toplumuna büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Eğitim kurumlarının bu kolaylıklardan yararlanabilmesi için, okul yöneticisi olarak yöneticilerin ve sınıf yöneticisi olarak öğretmenlerin sosyoloji bilimini asgari düzeyde bilmeleri gerekmektedir.

1.1 TEMEL KAVRAMLAR

1.1.1. Sosyoloji (Toplumbilim)

Sosyoloji dilimize toplumbilim olarak çevrilmiştir. Günümüzde hem sosyoloji hem de toplumbilim olarak kullanılmaktadır. Latince bir kelime olan sosyoloji, toplum anlamına gelen Socius ile Yunanca bilgi demek olan logos sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Sosyoloji sözcüğünü ilk kullanan Fransız sosyoloğu Auguste Comte (1798 – 1857)'dur (Özkalp, 2017). Aslında sosyoloji veya toplumbilim, toplumun ve toplumsal ilişkilerin bilimsel olarak incelenmesidir. Bilim olarak sosyoloji ise, toplumların meydana gelişini, gelişmesini, toplum içinde farklı kesimlerde görülen sosyal olayları, sosyal kurumları, sosyal ilişkileri, sosyal yapı özelliklerini ve bu yapıda ortaya çıkabilecek değişme eğilimlerini ele alarak inceleyen bir bilim dalıdır (Çelikkaya, 1998: 19). Bu anlamda sosyolojinin konusu; toplum, sosyal olaylar, sosyal kurumlar, sosyal ilişkiler ve sosyal yapıdır.

Sosyoloji için birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır (<http://www.yenifelsefe.com>: Özkalp, 2017; Tezcan, 2012; İçli, 2017; Celkan, 1996; Ergün,1992); “sosyoloji insanın toplumsal yaşamının, insan grupları ile toplumlarının bilimsel incelemesidir”, “modern toplumlarda insan gruplarının ve toplumsal yaşamın sistematik ve planlı olarak çalışılmasıdır”, “insan toplumlarının ve toplumu oluşturan gruplardaki insan davranışının bilimsel olarak incelenmesidir”, “sosyoloji, toplumun, toplumsal etkileşimin, bireyle toplum arasındaki ilişkinin, toplumsal kurumların yapılarının ve birbirleriyle ilişkilerinin bilimsel olarak incelenmesidir”. Tanımlara bakılırsa, makro düzeyde sosyoloji, toplumların ve toplumsal kurumların yapısını ve değişimini, mikro düzeyde ise toplumsal grupları, gruplar arasındaki etkileşimi, grupta birey ve bireyle birey arasındaki ilişkileri ve toplumsal rolleri inceleyen bir bilim dalıdır. Kısaca yüz yüze etkileşim hâlindeki gündelik davranışların incelenmesine mikro sosyoloji, siyasal sistem ya da ekonomik düzen, din, eğitim, sağlık, politika gibi büyük ölçekli toplumsal kurumların çözümlenmesine ise makro sosyoloji adı verilir (Tezcan, 2012). Sosyoloji, en genel anlamda birden çok kişinin bir arada bulunmasını veya birden çok kişinin birbirleriyle ilişkilerini inceleyen bir bilimdir.

1.1.2. Toplum

Sosyolojinin varlık sebebi veya yegâne konusu olan toplum, bireylerin toplamı demek ya da bir arada bulunan bireylerin toplamı değildir. Toplum, belirli bir kültürü ve bir takım toplumsal kurumları paylaşan insanlar arasındaki ilişkilerden veya bazı ortak (dil, tarih, ülkü, milliyet, bayrak, yurt gibi) noktaları bulunan bireylerden meydana gelir. Başka bir deyişle toplumu oluşturan şey bireylerden

çok bireylerin arasındaki ilişkiler, paylaştıkları değerler ve davranış kalıplarıdır (Ergün, 1992; Celkan, 1996). Mahalleden futbol oynamayı bilen bireyleri bir araya getirdiğimizde nasıl bir futbol takımı oluşturamazsak, sadece bireylerin bir araya gelmesiyle veya bireylerin yan yana gelmesiyle de toplumdaki bahsedemeyiz. Futbol takımında oynayan oyuncuların ortak amaçlarının yanında her oyuncunun da ayrı bir görevi vardır. Oyuncuların birlikteliği, düzenli ilişkileri ve belirli davranış kalıpları olursa takım olabilirler. Aynı şekilde toplumda bireyler ve gruplar arasında düzenli ilişkiler vardır ve toplum bireylerin bu ilişkilerden meydana gelir.

Toplum belli bir coğrafya parçası üzerinde yer alan, üyeleri arasında sıkı bir etkileşim ve işbölümü olan bir insan topluluğudur (<https://tekniksosyoloji.wordpress.com>). Sonuç olarak toplumu belirli bir toprak parçasında yaşayan, belirli bir değerler sistemi olan, toplumsal yapıya sahip ve ortak toplumsal kurumları bulunan topluluğun aralarındaki karşılıklı ilişkiler bütünü olarak tanımlamak doğru olacaktır. Buna bağlı olarak bir de "ulus" diye bir kavram vardır. Bu kavram toplumla eş anlamlı olarak düşünülse de toplum kavramının karşılığı değildir. Ulus, resmî olarak tanınmayı içeren ve varsayılan bir birliktir; siyasal bir kategoridir (<http://www.forumsal.net/sosyoloji/>). Bir ulus, kendi varlığını devleti aracılığıyla sürdürürler. Örneğin, Türk ulusu varlığını, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile sağlayabilir. Bu anlamda, her ulus bir toplumdur, ama her toplum siyasal olarak bir devletle temsil edilmiyorsa bir ulus değildir.

1.1.3. Sosyal Yapı

Bir toplum içerisinde bireyler gelişigüzel bir yaşam sürdüremezler. Bireyler eğer toplum içinde düzenli bir şekilde yaşamak istiyorlarsa, davranışları, etkinlikleri, ilişkileri ve yaşayış biçimleri düzenli ve sürekli olarak tekrarlanacak şekilde örgütlenmelidir. Bu anlamda örgütlenmiş, düzenlenmiş yaşayış biçimleri ve ilişkiler toplumları birbirinden ayırır. Bu bağlamda toplumsal yapı, toplumun üyeleri arasındaki düzenli, kalıcı ve kalıplaşmış ilişkilerdir (Çelikkaya, 1998: 28). Örneğin aile demek, ebeveyn, çocuklar ve diğer yakın akrabaların düzenli olarak belirli şekilde etkileşimde buldukları bir yapı demektir. Bu yapı içerisinde aile üyelerinin birbirlerine karşı çeşitli sorumlulukları vardır, anne-babalar çocuklarının eğitimlerinden, çocuklar ise reşit olana kadar anne-babalarının koydukları kurallara uymaktan sorumludurlar. Bu sorumluluklar ve davranış kalıpları ailenin yapısını oluşturan öğelerdir. Bir toplumun toplumsal yapısından bahsetmek, o toplumdaki ilişki kalıplarını meydana getiren öğelerden (kurumlar, gruplar, statüler, normlar ve değerler) bahsetmek demektir. Özetle toplumsal yapı, toplumu toplum yapan ilişki kalıplarıdır.